

Sebastian Wojciechowski ■

ZAGROŻENIE TERRORYZMEM W XXI WIEKU – ANALIZA WYBRANYCH DETERMINANTÓW*

Czym jest terroryzm? Jak zdefiniować to pojęcie? Jakie są jego najważniejsze przyczyny i elementy składowe? Co charakteryzuje współczesne terrorystyczne zagrożenie? Jaka jest jego skala? Co doprowadziło do powstania, a następnie szybkiej eskalacji tzw. Państwa Islamskiego (PI)? Jak skutecznie zapobiegać i zwalczać terroryzm? To tylko przykłady pytań badawczych, które są punktem wyjścia dla zaprezentowanych w tekście rozważań.

1. Pojęcie i istota zagadnienia

Pojęcia „terroryzm” wywodzi się od greckiego słowa *tereo* lub łacińskiego określenia *ters* czy *tres*, które znaczą: przerażać, wywoływać strach, grozę, obawę itp. Słowo terroryzm weszło do powszechnego użycia w okresie rewolucji francuskiej. Miało ono jednak wtedy nieco inne znaczenie, łączone przede wszystkim z terrorem wymierzonym w przeciwników politycznych lub zaprowadzaniem nowego porządku polityczno-społecznego. Do XIX w. określenie „terroryzm” było też kojarzone z formą rządów opartą na powszechnym zastraszaniu oraz stosowaniu siły wobec obywateli. Po raz kolejny znaczenie tego słowa uległo zmianie w latach 30. XX w. Po II wojnie światowej terroryzm zaczął być utożsamiany z rewolucją np. w Azji, Afryce czy na Bliskim Wschodzie. W latach 60. i 70. ubiegłego stulecia oprócz wymiaru rewolucyjnego był on kojarzony także z działalnością podejmowaną przez różne organizacje o charakterze radykalnym. Kolejna ewolucja, w obrębie postrzegania terroryzmu, nastąpiła pod koniec XX w. wraz z eskalacją fundamentalizmu islamskiego¹.

* Tekst został przygotowany w ramach projektu „SIC – Modułowy wielozadaniowy System Identyfikacji Cudzoziemców wraz z modulem analizy ryzyka ofiar przestępstw handlu ludźmi”, finansowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (nr projektu DOBR-BIO4/055/13127/2013).

¹ B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Bertelsmann Media, Warszawa 2001, s. 41 i nast.

Mimo wzrostu zarówno zagrożenia, jak i zainteresowania terroryzmem, wciąż nie udało się wypracować uniwersalnej definicji tego terminu. Stan ten występuje mimo wysiłków podejmowanych przez środowiska naukowe i eksperckie, poszczególne państwa czy organizacje międzynarodowe. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy się doszukiwać wśród różnorodnych czynników, takich jak choćby²:

- nieumiejętność lub niemożność odróżnienia terroryzmu od zagadnień wobec niego pokrewnych – m.in. terror, walka (wojna) niepodległościowa (narodowo-wyzwoleńcza), separatyzm; w konsekwencji, w ocenie różnych osób czy grup, to samo wydarzenie może być np. interpretowane albo jako walka niepodległościowa, albo jako przejaw terroryzmu, czego dowodzi kasus Palestyny, Baskonii, Korsyki, Czeczenii itp.;
- sytuacje, gdy ośrodki decyzyjne (choćby politycy) lub opiniotwórcze (np. media) celowo posługują się pojęciem terroryzmu, terrorysta itd., chcąc w ten sposób wpłynąć na opinię publiczną, zdyskredytować określoną osobę lub grupę, uzasadnić jakieś działania, znaleźć tzw. temat zastępczy czy zyskać na popularności;
- postawa poszczególnych państw wykorzystujących brak definicji terroryzmu, aby realizować własne cele lub podejmować określone działania;
- wielość form terroryzmu oraz ich ewolucja, w tym kształtowanie się nowych rodzajów terroryzmu, takich jak ekoterroryzm, cyberterroryzm itp.;
- aspiracje poszczególnych osób, instytucji, państw czy organizacji zainteresowanych promowaniem tylko własnej definicji terroryzmu oraz czerpaniem z tego różnych korzyści, np. wizerunkowych, politycznych czy prestiżowych.

Wśród wielu występujących definicji terroryzmu warto wyróżnić kilka szczególnie interesujących lub często stosowanych. Na przykład w Rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1566 z 2004 r. określono terroryzm jako „przestępcze działanie wymierzone w ludność cywilną lub groźbę takich działań, powodującą śmierć, poważne cieleśne zranienie lub branie zakładników, które ma na celu wywołanie poczucia strachu w społeczeństwie, lub w części społeczeństwa (wśród wybranych osób). Działanie to wywiera wpływ na społeczeństwo, zmusza rząd lub organizacje międzynarodowe do określonych czynności lub zaprzestania czynności, które przewidują umowy i konwencje dotyczące terroryzmu. Działania terrorystyczne nie mogą być uzasadnione w żadnym wypadku z perspektywy politycznej, filozoficznej, ideologicznej, rasowej, etnicznej, religijnej lub innej podobnej natury”³.

W nawiązaniu do tego bardziej spójną definicję przedstawił były Sekretarz Generalny ONZ Kofi Annan, stwierdzając, że jest to „każde działanie zmierzające do spowodowania śmierci lub poważnej szkody cieleśnej u osób cywilnych lub niebiorących udziału w walce zbrojnej, którego celem jest zastraszenie ludności albo

² Szerzej zob. S. Wojciechowski, *Terroryzm. Analiza pojęcia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1.

³ *Terrorism Prevention Branch*, www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/Brochure_GPT_April2005.pdf [dostęp: 12.10.2016].

zmuszenie rządu lub międzynarodowej organizacji do wykonania lub odstąpienia od wykonania określonych czynności”⁴.

W regulacjach prawnych NATO terroryzm rozumiany jest często jako „bezprawne użycie lub zagrożenie użyciem siły lub przemocy przeciwko jednostce lub własności w zamiarze wymuszenia lub zastraszenia rządów lub społeczeństw dla osiągnięcia celów politycznych, religijnych lub ideologicznych”⁵.

Na uwagę zasługuje też definicja stosowana przez RAND Corporation, która określa terroryzm jako przemoc lub niebezpieczeństwo jej wystąpienia, obliczone na wytworzenie atmosfery strachu i zagrożenia. Zjawisko to ma motywy polityczne, wymierzone jest w cele cywilne i ukierunkowane na osiągnięcie maksymalnego rozgłosu⁶. W myśl takiego ujęcia wszystkie czyny terrorystyczne są przestępstwami, a terroryzm określany jest przez naturę aktu, a nie tożsamość sprawców czy charakter przyczyn.

Zwieńczeniem zaprezentowanych propozycji jest autorska definicja terroryzmu, głosząca, że jest on różnie umotywowaną i realizowaną z naruszeniem istniejącego porządku prawnego formą przemocy polityczno-społecznej (lub groźbą jej użycia), podjętą przez pojedyncze osoby lub grupy osób, skutkującą wywołaniem strat fizycznych, psychicznych czy materialnych, a przeprowadzoną za pomocą różnorodnych środków i metod działania. Przemoc ta jest wymierzona w cel czy cele bezpośrednie (np. osoby reprezentujące dane państwo) lub cel czy cele pośrednie, za pomocą których sprawca lub sprawcy chcą osiągnąć finalny efekt.

Definicja ta podkreśla kilka ważnych i uniwersalnych cech terroryzmu. Po pierwsze, ukazuje różnorodność przyczyn (motywów), obejmując szerokie spektrum czynników generujących i eskalujących rozpatrywane zjawisko. Po drugie, uwypukla fakt, że działania te naruszają prawo, skutkując jednocześnie rozbudowaną paletą konsekwencji. Po trzecie, zaznacza, że terroryzm (jak często błędnie się zakłada) obejmuje nie tylko działania grup, ale i także pojedynczych osób. Po czwarte, wskazuje na wielość oraz różnorodność środków i metod możliwych do zastosowania przez terrorystów.

Analizując wybrane definicje terroryzmu, z jednej strony należy zaobserwować dużą ich różnorodność, tak w treści, jak i w formie, z drugiej zaś można wysunąć konkluzje, że nie sposób wskazać jedną wzorcową i uniwersalną definicję terroryzmu. Sytuacja taka wynika zarówno ze złożoności analizowanego zjawiska, wielości jego form, różnorodności oceny i częstego braku obiektywizmu, a także trudności w precyzyjnym odróżnieniu terroryzmu od innych zjawisk, takich jak np. terror czy walka narodowowyzwoleńcza.

⁴ Ośrodek informacji ONZ w Warszawie, www.unic.un.org.pl/terroryzm/strategia.php [dostęp: 2.09.2015].

⁵ Zob. np. A. Bebler, *NATO and Transnational Terrorism*, „Perceptions”, winter 2004–2005.

⁶ RAND Corporation, <http://www.rand.org> [dostęp: 15.11.2016].

2. Przyczyny współczesnego terroryzmu i motywacji terrorystycznej

Problem terroryzmu jest przedmiotem licznych publikacji. Bardzo często są one jednak poświęcone jego poszczególnym przejawom, formom, skutkom czy sposobom przeciwdziałania. Rzadko natomiast dotyczą przyczyn występowania oraz eskalacji tego zagrożenia. Do głównych czynników generujących i eskalujących terroryzm można zaliczyć⁷:

1) aspekty terytorialno-etniczne

Obecnie na świecie istnieje ok. 200 państw i żyje ponad 3,5 tys. narodów. Oznacza to, że tylko nieliczne narody mogą korzystać z własnej państwowości. O ile większość narodów zaakceptowała fakt, że nie posiada własnego państwa, o tyle są wśród nich i takie, które za pomocą różnych środków (począwszy od negocjacji, a skończywszy na działaniach terrorystycznych) próbują stan ten zmienić i uzyskać lub odzyskać własną państwowość (np. część Kurdów, Czeczenów, Palestyńczyków). Odzwierciedleniem tego jest działalność Hamasu, Hezbollahu, IRA, ETA itp.

2) czynniki religijno-kulturowe

Sukcesywnie wzrasta rola uwarunkowań religijnych będących przyczyną terroryzmu. Na przykład jeszcze w latach 80. XX w. tylko niewielka część wszystkich zamachów terrorystycznych na świecie miała inklinacje religijne. Później jednak wskaźnik ten w skali globu szybko przekroczył 50%. Jego współczesny zakres zależy od regionu i kształtuje się np. na bardzo wysokim poziomie na Bliskim Wschodzie czy w Azji oraz na dość niskim poziomie w Ameryce Łacińskiej czy Europie.

Obecnie najbardziej niebezpieczną formą terroryzmu o podłożu religijnym jest terroryzm islamski (terroryzm fundamentalistów islamskich). Należy jednak podkreślić, że terroryzm czy fundamentalizm może występować w obrębie każdej wspólnoty religijnej. Nie można też stawiać znaku równości np. między islamem a fundamentalizmem islamskim czy terroryzmem islamskim.

3) uwarunkowania ekonomiczno-społeczne

Dość często można zaobserwować pośrednią lub bezpośrednią korelację zachodzącą między terroryzmem a ubóstwem oraz innymi poważnymi problemami społeczno-ekonomicznymi występującymi na tym samym terytorium. Odzwierciedlają to m.in. dane zamieszczone w „Global Terrorism Index 2015”, z których wynika, że w ostatnich latach wśród państw o najwyższym wzroście liczby osób zabitych na skutek ataków terrorystycznych przeważają podmioty biedne, takie jak Irak, Nigeria, Afganistan, Syria czy Somalia. Nie oznacza to oczywiście, że bieda czy olbrzymie dysproporcje społeczne zawsze muszą generować terroryzm. Mogą one jednak stymulować różnorodne postawy skrajne, w tym także i te związane z terroryzmem. Stan ten określany jest mianem tzw. terrorystycznego paliwa⁸. Innym tego aspek-

⁷ Szerzej zob. S. Wojciechowski, P. Osiewicz, *Zrozumieć współczesny terroryzm. Wybrane aspekty fenomenu*, Difin, Warszawa 2017.

⁸ Zob. S. Wojciechowski, *The Hybridity of Terrorism. Understanding Contemporary Terrorism*, Logos, Berlin 2013. Szerzej na temat finansowania terroryzmu zob. np. T. Biersteker, S. Eckert, *Coun-*

tem jest gromadzenie oraz wykorzystywanie przez terrorystów lub współpracujące z nimi podmioty znaczących środków finansowych. Mogą one pochodzić z bardzo różnych źródeł, takich jak choćby: porwania dla okupu, napady, haracze, kradzieże, przestępstwa internetowe, produkcja i handel narkotykami, bronią, surowcami, dziełami sztuki, ludźmi, przemysł, przejęcie kontroli nad instytucjami finansowymi, darowizny, datki.

Tabela 1. Środki finansowe wybranych struktur terrorystycznych w 2015 r. (dane szacunkowe)

Podmiot	Wielkość środków finansowych (w mln dolarów)
Al Kaida	15–50
Hamas	70
Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii	300
Hezbollah	200–500
Talibowie	560
Państwo Islamskie	2000–4000

Źródło: *International Business Times*, *Money Jihad*, *CNN*, „*The Guardian*” (różne numery i wydania).

4) przyczyny historyczno-polityczne

Rozpatrując różnorodne czynniki generujące terroryzm, należy również uwypuklić znaczenie uwarunkowań historycznych. Pamięć doznanych krzywd (rzeczywistych lub domniemanych), spory czy roszczenia o podłożu historycznym, a także towarzyszące im emocje mogą prowadzić do powstawania oraz eskalacji różnych radykalnych postaw czy ideologii. Jedną nich jest terroryzm.

5) psychologiczne źródła terroryzmu⁹

Proces powstawania i kształtowania terroryzmu w znacznym stopniu opiera się także na czynnikach psychicznych i jest ściśle zespolony np. z problematyką nienawiści, uprzedzeń, stereotypów, swojskości i obcości, brakiem tolerancji, poczuciem zagrożenia, krzywdy, zemsty, traumy. Niejednokrotnie z terroryzmem mamy do czynienia wtedy, gdy dana grupa uznaje określoną ideę, postawę czy cel za wartość absolutnie najwyższą, której bezwzględnie należy podporządkować wszystkie inne kwestie, włącznie z życiem własnym i swoich bliskich. Proces ten szczególnie mocno można zaobserwować na przykładzie terrorystów-samobójców.

6) inne przyczyny terroryzmu

Oprócz przedstawionych wyżej źródeł terroryzmu występują także inne czynniki, które mogą prowadzić do wystąpienia lub eskalacji terroryzmu. Należą do nich np.:

tering the Financing of Terrorism, New York 2007; C. Clarke, *Terrorism, Inc.: The Financing of Terrorism, Insurgency, and Irregular Warfare*, Santa Barbara 2015.

⁹ J. Horgan, *Psychologia terroryzmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

- działania liderów oraz elit – terroryzm może być generowany „od dołu”, czyli propagowany przez poszczególne jednostki utożsamiające się z daną ideą czy koncepcją, ale także inspirowany „od góry”, czyli pobudzany przez liderów politycznych, społecznych czy religijnych. Może być dla nich środkiem prowadzącym do obalenia lub zdobycia władzy, służyć jako pretekst do zrzucenia odpowiedzialności za występujące problemy itp. Jest zatem wykorzystywany do realizacji celów doraźnych, jak i długofalowych, np. w rozgrywkach wewnątrzpaństwowych, w celu odwrócenia uwagi społeczeństwa od występujących problemów, do pobudzenia lub podtrzymania nastrojów separatystycznych (np. w Kraju Basków, Czeczenii, Ulsterze) lub w celu zmobilizowania społeczeństwa wokół określonej koncepcji (choćby walki z niewiernymi);
- efekt domina/lawiny – polega on na tym, że wystąpieniu lub eskalacji terroryzmu w jednym państwie mogą towarzyszyć podobne wydarzenia w innych, na ogół sąsiednich państwach (przypadek organizacji narkoterrorystycznych w Ameryce Łacińskiej czy Talibów w Afganistanie i Pakistanie);
- wzmożone procesy migracyjne oraz różne związane z nimi negatywne konsekwencje, w tym ukrywanie się terrorystów wśród migrantów – sytuację taką od dłuższego czasu obserwujemy w Europie. Stan ten występuje jednak nie tylko na kontynencie europejskim, czego dowodzi np. sytuacja w USA, Kanadzie czy w wybranych państwach Bliskiego Wschodu;
- rola mediów – media mogą być wykorzystywane przez terrorystów nie tylko do propagowania swoich idee czy rekrutowania nowych członków, ale też do gloryfikowania i „reklamowania” prowadzonych działań. Korzyści związane z ukazywaniem aktów terroru mogą jednak czerpać także media, np. w postaci wzrostu zainteresowania ze strony odbiorców czy reklamodawców;
- globalizacja i towarzyszące jej procesy – mogą być postrzegane zarówno jako przyczyna, jak i skutek terroryzmu. Mamy tutaj do czynienia z podwójną interakcją. Z jednej strony globalizację można analizować jako zagrożenie dla interesów, wartości czy postaw poszczególnych osób lub grup, w tym i radykalnych (np. o orientacji anarchistycznej, separatystycznej czy fundamentalistycznej), z drugiej zaś strony może być ona alternatywą dla różnych, koncepcji czy idei propagowanych przez lokalne społeczności;
- *youth bulge* – wzrost liczby młodzieży często pozbawionej perspektyw życiowych. Osoby te (np. w wieku od 15 do 24 lat) stanowią ok. 20% ogółu populacji zamieszkującej Bliski Wschód oraz Afrykę Północną. Jak obliczono, w 2005 r. było ich ok. 95 mln, a w 2035 r. grupa ta ma wzrosnąć do 100 mln¹⁰. Zwraca na to uwagę m.in. Gunnar Heinsohn, według którego podstawowym źródłem tego zjawiska jest nieproporcjonalnie duży udział w społeczeństwie młodych mężczyzn pozbawionych perspektyw życiowych. Choć często mają oni kwalifikacje,

¹⁰ R. Assaad, F. Roudi-Fahimi, *Youth in the Middle East and North Africa: demographic opportunity or challenge?*, www.prb.org [dostęp: 21.01.2015].

miejsce zamieszkania i nie są głodni, to „nie czeka na nich wystarczająca liczba cieszących się uznaniem pozycji społecznych”¹¹. Ich determinacja nie wynika zatem tylko z przeludnienia, niedoboru zasobów czy ziemi, lecz także z braku długoterminowych perspektyw. Skala *youth bulge* jest szczególnie zauważalna w państwach muzułmańskich, w których w ciągu zaledwie pięciu pokoleń (lata 1900–2000) liczba ludności zwiększyła się z ok. 150 mln do 1,2 mld. Narastające niezadowolenie i brak perspektyw *youth bulge* może prowadzić nie tylko do nasilenia się obserwowanych obecnie w Europie procesów migracyjnych (młodzi ludzie stanowią bardzo znaczący odsetek ogółu migrantów), ale też wzrostu przestępczości, niepokoju, konfliktów czy terroryzmu. Jest to bezpośrednio związane np. z występującym wśród nich bardzo wysokim odsetkiem osób bezrobotnych.

Tabela 2. Prognozowany wzrost populacji w wybranych państwach (obszarach) Bliskiego Wschodu w latach 1950–2050*

Państwo/terytorium	Populacja w latach 1950–2050 (w mln)	Skala wzrostu populacji w przybliżeniu
Irak	5,5–54	10 razy
Syria	3,5–36	10 razy
Libia	1–10	10 razy
Palestyna	1–12	12 razy
Jordania	0,5–11,5	23 razy

* Prognoza nie uwzględnia obecnych działań wojennych prowadzonych w Iraku i Syrii.

Źródło: G. Heinsohn, *Synowie i władza nad światem. Terror we wzlotach i upadkach narodów*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne Warszawa 2009.

Próbując uporządkować zaprezentowane źródła oraz stworzyć ich systematyzację, można odwołać się do autorskiej koncepcji triady terrorystycznej motywacji. Wyróżnia ona trzy główne grupy przyczyn terroryzmu. Są to:

1) różnego rodzaju idee (ideologie) o charakterze np. politycznym, etnicznym, religijnym, z którymi terroryści się utożsamiają – źródeł terroryzmu należy dozukiwać się nie tylko w występowaniu lub propagowaniu różnych, często bardzo skrajnych oraz destrukcyjnych idei czy ideologii, ale także w ich konfrontacyjnym charakterze. W tym kontekście terroryzm jest zatem traktowany jako bardzo radykalne odzwierciedlenie określonych przekonań, postaw czy wierzeń. Jest on też rezultatem konfliktu interesów, np. politycznych, religijnych, etnicznych;

2) uwarunkowania ekonomiczno-społeczne – dotyczą różnorodnych i występujących na dużą skalę problemów ekonomiczno-społecznych, w tym np. ubóstwa, analfabetyzmu, olbrzymich dysproporcji między poszczególnymi osoba-

¹¹ G. Heinsohn, *Synowie i władza nad światem...*, op. cit.

mi, państwami czy regionami. Problemy te mogą wywoływać lub potęgować różne postawy czy działania radykalne, w tym i zjawisko terroryzmu;

3) aspekty psychiczne – obejmują różne negatywne postawy, począwszy od agresji przez strach, a skończywszy na wrogości czy chęci zemsty. Spotęgowany poziom uprzedzeń, nienawiści, poczucia zagrożenia, poniżenia lub krzywdy w wielu przypadkach ułatwia manipulację daną osobą i powoduje, że często staje się ona bardziej skłonna (np. zamachowcy-samobójcy)¹² do działań ekstremalnych. Z powyższą problematyką związane są również kwestie zaburzeń psychicznych, szowinizmu, ksenofobii, uprzedzeń i stereotypów. Wszystkie te elementy, pośrednio lub bezpośrednio, przyczyniają się do wystąpienia lub pogłębienia nietolerancji, wrogości, przemocy czy terroru.

3. Profil społeczno-psychologiczny terrorysty

Jednym z ważniejszych a zarazem bardziej interesujących zagadnień jest próba nakreślenia profilu społeczno-psychologicznego terrorysty. Jest to kwestia trudna i obarczona dużym ryzykiem błędu, z wyraźnym podkreśleniem, że można mówić o co najmniej kilku takich profilach. Na przykład odrębny profil dotyczy terrorystów przeprowadzających zamachy w Europie Zachodniej w latach 70. XX w., a inny bliskowschodnich terrorystów samobójców. Obecnie szczególnie ważkim problemem jest ukazanie profilu ochotników walczących w szeregach PI. Z przeprowadzonych badań wynika, że często obejmuje on m.in. następujące cechy¹³:

- są to na ogół dwudziestoparolatkowie (średnia wieku ok. 26 lat),
- w większości mężczyźni (86%),
- często reprezentujący klasę średnią lub wyższą,
- niejednokrotnie przedstawiciele drugiej lub trzeciej generacji imigrantów,
- aktywni uczestnicy Twittera,
- cechują ich określone predyspozycje osobowościowe, np. wzmożona skłonność do działań agresywnych,
- postrzegają odmiennie niż większość osób otaczającą ich rzeczywistość społeczną.

4. Zakres i charakter współczesnego zagrożenia terrorystycznego

Z informacji zgromadzonych przez National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START) wynika, że w latach 1970–2015 doszło

¹² Szerzej na temat zamachowców samobójców zob. np. C. Reuter, *Zamachowcy-samobójcy. Współczesność i historia*, Świat Książki, Warszawa 2003.

¹³ Badania przeprowadzone przez Z. ul-Hassan Usmani; za: *Portret rekruta IS, młody, wykształcony z dobrej rodziny*, www.tvn24bis.pl/ze-swiate/portret-rekruta-panstwa [dostęp: 15.11.2016].

na świecie do ponad 150 tys. ataków terrorystycznych¹⁴. Spośród wielu różnych czynników charakteryzujących współczesny terroryzm w opracowaniu wybrano sześć elementów. Są to:

1) skala terrorystycznego zagrożenia

W 2015 r. liczba ataków terrorystycznych w skali całego świata zmniejszyła się o 13% (z 13 463 w 2014 r. do 11 774 w 2015 r.). Szczególnie wyraźny spadek nastąpił w Pakistanie (o 45%), Iraku (o 28%) i Nigerii (o 11%). Z kolei w kilku innych państwach doszło do bardzo znaczącego wzrostu wskaźnika ataków terrorystycznych. Mowa tu o Turcji (eskalacja o 353%), Bangladeszu (o 270%), Egipcie (o 69%) czy Syrii. Szczególnie złożony, a zarazem niepokojący jest przypadek Syrii, w której liczba ataków terrorystycznych zwiększyła się o 65%, osób zabitych o 62%, rannych o 91%, a porwanych i przetrzymywanych o 67%.

Tabela 3. Liczba ataków terrorystycznych na świecie w latach 2012–2015

Kategoria/rok	2012	2013	2014	2015
Liczba ataków	6771	9707	13 463	11 774
Liczba państw, w których doszło do ataków	85	93	95	92

Źródło: *Country Reports on Terrorism: 2012, 2013, 2014, 2015*, June 2013, 2014, 2015, 2016, United States Department of State Publication, Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism, www.state.gov [dostęp: 4.09.2016].

W ciągu czterech ostatnich analizowanych lat można zaobserwować dużą fluktuację liczby ataków terrorystycznych – od 6 do 13 tys. Na zbliżonym poziomie utrzymywał się natomiast pułap państw, w których nastąpiły ataki.

2) sprawcy ataków

W 2015 r. sprawcami ataków terrorystycznych na świecie było ok. 270 różnych grup i organizacji, z których 78 nie było wcześniej uwzględnianych przez Departament Stanu USA jako struktury prowadzące działalność terrorystyczną. Największą liczbę ataków przeprowadziło pięć podmiotów: Talibowie, tzw. Państwo Islamskie, Boko Haram, Komunistyczna Partia Indii (Maoistowska) oraz Partia Pracujących Kurdystanu¹⁵.

Z kolei w latach 2010–2014 do najgroźniejszych, a zarazem najbardziej aktywnych formacji terrorystycznych Departament Stanu USA zaliczył: Boko Haram, tzw. Państwo Islamskie, Talibów, Al-Shabah oraz nigeryjskie bojówki Fulani¹⁶. Na

¹⁴ *National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START)*, Global Terrorism Database, University of Maryland, www.start.umd.edu [dostęp: 24.09.2016].

¹⁵ Szerzej na temat tych organizacji zob. np. P. Ebbig, R. Fiedler, A. Wejkszner, S. Wojciechowski, *Leksykon współczesnych organizacji terrorystycznych*, Wydawnictwo WNPiD UAM, Poznań 2007; K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych*, Dialog, Warszawa 2016.

¹⁶ L. Iaccino, *Nigeria Fulani militants: Herdsmen accused of killing 1,200 people in 2014*, www.ibtimes.co.uk [dostęp: 5.09.2016].

podkreślenie zasługuje gwałtowny wzrost aktywności trzech spośród pięciu wymienionych podmiotów, który wystąpił szczególnie od 2013 r.

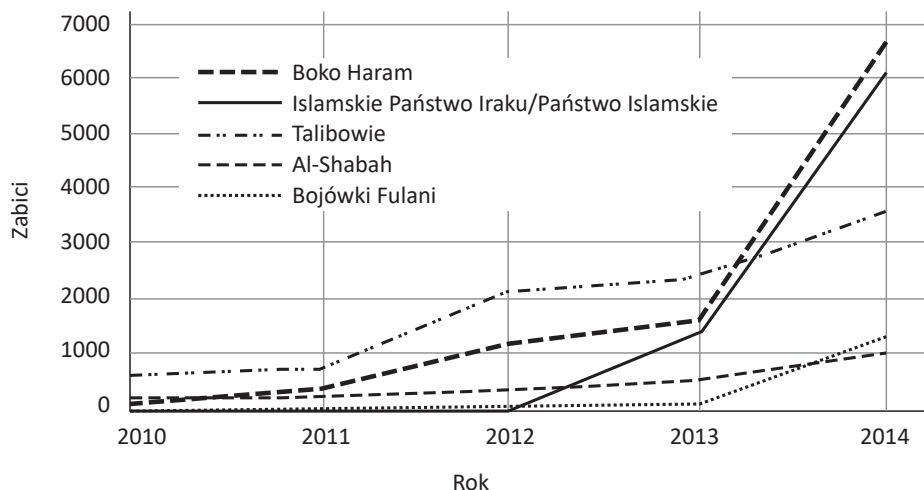
Tabela 4. Najbardziej aktywne i niebezpieczne podmioty prowadzące działalność terrorystyczną w 2015 i 2014 r.

	Łączna liczba ataków		Łączna liczba zabitych*		Łączna liczba rannych*		Łączna liczba porwanych/zakładników	
	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014
Talibowie	1093	895	4512	3492	4746	3313	954	649
Państwa Islamskie**	931	1090	6050	6328	6010	5959	4759	3180
Boko Haram	491	454	5450	6663	3318	1747	1549	1217
Komunistyczna Partia Indii (Maoistowska)	343	307	176	191	163	165	707	163
Partia Pracujących Kurdystanu (PKK)	238	47	287	12	580	19	136	68

* Obejmuje też sprawców.

** Wyłączając ataki przeprowadzane na obszarach kontrolowanych przez tzw. Państwo Islamskie.

Źródło: *Country Reports on Terrorism 2015*, June 2016, United States Department of State Publication, Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism, www.state.gov [dostęp: 4.09.2016].

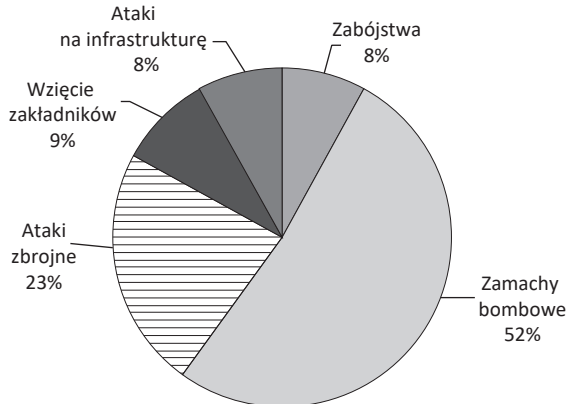

Wykres 1. Najbardziej niebezpieczne i aktywne podmioty terrorystyczne w latach 2010–2014

Źródło: *Global Terrorism Index 2015. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, Institute for Economics & Peace, www.economicsandpeace.org [dostęp: 2.09.2016].

3) metody działania terrorystów

W 2015 r. główną metodą działania terrorystów były ataki z użyciem materiałów wybuchowych (52%) oraz tzw. ataki zbrojne (23%). Inne dość często stosowane formy terrorystycznej aktywności to: branie zakładników, ataki na obiekty infrastruktury oraz zabójstwa. Szczegółowe dane zawiera wykres 2.

Wykres 2. Najczęściej stosowane metody podczas ataków terrorystycznych w 2015 r.

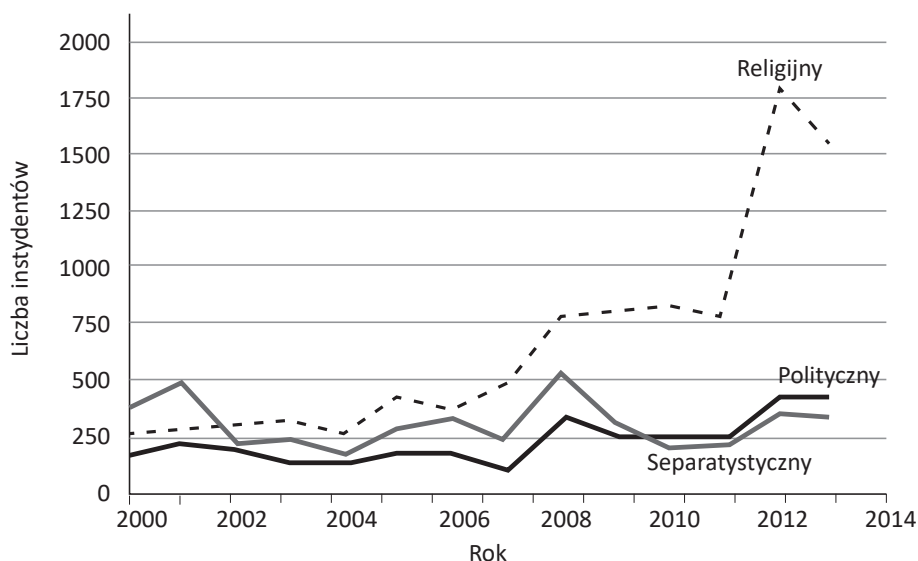
Źródło: *Country Reports on Terrorism 2015, June 2016*, United States Department of State Publication, Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism, www.state.gov [dostęp: 4.09.2016].

W 2015 r. odnotowano wzrost o 26% (w porównaniu z 2014 r.) liczby ataków samobójczych. W 2014 r. było ich 575, a w 2015 r. – 726. W ich wyniku w 2015 r. zginęło ponad 6,7 tys. osób (w tym ok. 1,7 tys. sprawców), a ponad 10 tys. zostało rannych. W analizowanym okresie ataki samobójcze przeprowadzono w 24 państwach, z tego np. 33% w Iraku, 19% w Afganistanie oraz 17% w Nigerii.

Analizując metody najczęściej stosowane przez terrorystów w latach 2000–2014, należy podkreślić, że terroryści (w ok. 60% przypadków) podczas ataków doprowadzili do eksplozji, a w ok. 30% sytuacji posłużyli się bronią palną.

4) motywy postępowania sprawców

Kolejny rozpatrywany czynnik dotyczy źródeł postępowania terrorystów. Z zaprezentowanego na wykresie 3 zestawienia wynika, że po 2006 r. na świecie sukcesywnie zaczęła wzrastać aktywność organizacji terrorystycznych o charakterze religijnym (w tym głównie islamistycznym). Od tego też roku motywacja religijna ataków terrorystycznych zdecydowanie zaczęła dominować nad przyczynami politycznymi czy nacjonalistyczno-separatystycznymi. Ponowna eskalacja czynnika religijnego wystąpiła w 2011 r., a także po analizowanym okresie.

Wykres 3. Aktywność grup terrorystycznych z uwzględnieniem ich motywacji w latach 2000–2014

Źródło: *Global Terrorism Index 2015. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, Institute for Economics & Peace, www.economicsandpeace.org [dostęp: 2.09.2016].

Dominacja motywacji religijnej wśród terrorystów nie dotyczy jednak całego świata, czego przykładem jest przypadek Unii Europejskiej. W 2015 r. na łączną liczbę 211 nieudanych, udaremnionych i przeprowadzonych ataków terrorystycznych tylko 17 miało podłoże religijne (dżihadystyczne). W 2014 r. były to dwa przypadki na 199, w 2013 r. wśród 152 zdarzeń nie odnotowano żadnego ataku o takim charakterze, a w 2012 r. było sześć takich ataków na 219 ogółem¹⁷.

5) cele ataków terrorystycznych

W 2015 r. ponad 55% ogółu ataków było wymierzonych w ludność cywilną, ich mienie lub infrastrukturę policyjną. Dotyczyło to ok. 60 państw. W dalszej kolejności sklasyfikowano cele o charakterze biznesowym, rządowym oraz wojskowym. Na podkreślenie zasługuje spadek w 2015 r. aż o 60% (w porównaniu z 2014 r.) liczby ataków terrorystycznych wymierzonych w porty lotnicze i flotę powietrzną. W 2015 r. odnotowano 23 takie przypadki, a w 2014 r. było ich 58. Szczegółowe dane dotyczące najczęstszych celów ataków przedstawia tabela 5.

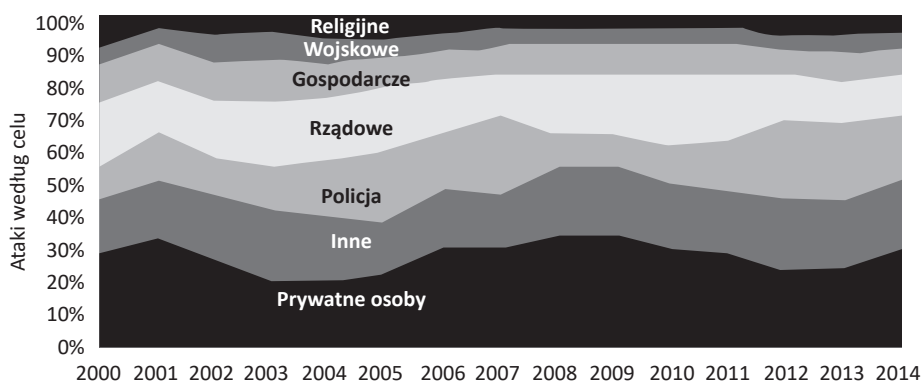
¹⁷ Europol TE-SAT 2013, 2014, 2015, 2016, *EU Terrorism Situation and Trend Report*, www.europol.europa.eu [dostęp: 3.10.2017].

Tabela 5. Najczęstsze cele ataków terrorystycznych na świecie w 2015 r.

Rodzaj celu	Liczba ataków
Prywatne osoby	4 514
Policja	2 159
Biznes	1 149
Władze	1 136
Wojsko	715
Niepaństwowe formacje porządkowe	447
Przedstawiciele religijni	394
Transport	381
Instytucje edukacyjne	297
Podmioty użyteczności publicznej	255
Partie polityczne	161
Misje dyplomatyczne	148
Dziennikarze i media	146
Inne	145
NGO	53
Telekomunikacja	46
Porty i linie lotnicze	23
Dostawcy żywności lub wody	17
Turyści	7
Infrastruktura morska	6
Cele związane z aborcją	5
Łącznie	12 204

Źródło: *Country Reports on Terrorism 2015*, June 2016, United States Department of State Publication, Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism, www.state.gov [dostęp: 2.08.2016].

Fluktuację kluczowych celów ataków terrorystycznych w ciągu ostatnich kilkunastu lat (okres 2000–2014) prezentuje natomiast wykres 4.

Wykres 4. Główny cel ataków terrorystycznych w latach 2000–2014

Źródło: *Global Terrorism Index 2015. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, Institute for Economics & Peace, www.economicsandpeace.org [dostęp: 20.08.2016].

6) następstwa aktów terroryzmu

Ostatnia analizowana kategoria dotyczy następstw ataków terrorystycznych. Najważniejsze spośród nich to straty ludzkie w postaci zabitych, rannych, porwanych czy okaleczonych pod względem fizycznym lub psychicznym.

W 2015 r. liczba osób zabitych na skutek terroryzmu zmniejszyła się o 14% (z 32 727 w 2014 r. do 28 328 w 2015 r.). Wzrósł natomiast wskaźnik osób rannych (o 2%) oraz porwanych i przetrzymywanych przez terrorystów (o 29%). Ten ostatni element jest szczególnie niepokojącą przesłanką, świadczy bowiem o ponownym zainteresowaniu terrorystów tą formą aktywności. Na przykład liczba osób porwanych i przetrzymywanych wzrosła w Libii o 127%, w Turcji o 101%, w Indiach o 83%, w Syrii o 67%, w Afganistanie o 55%, a w Iraku o 50%.

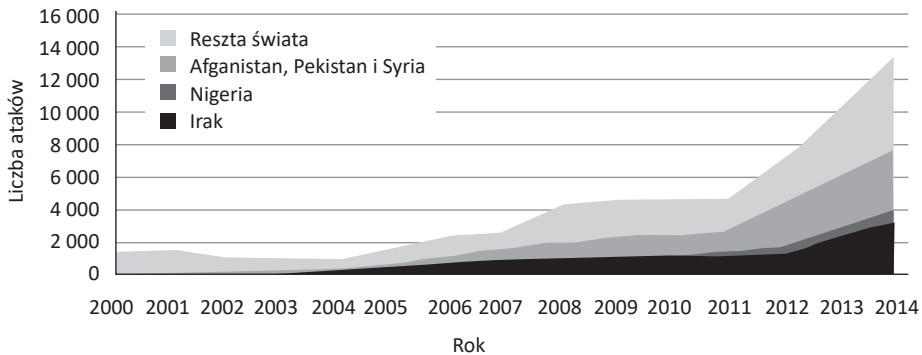
Tabela 6. Straty ludzkie na świecie, będące następstwem terroryzmu w latach 2012–2015

Kategoria/rok	2012	2013	2014	2015
Zabici	11 098	17 891	32 727	28 328
Ranni	21 652	32 577	34 791	35 320
Porwani	1 283	2 990	9 428	12 189

Źródło: *Country Reports on Terrorism: 2012, 2013, 2014, 2015*, June 2013, 2014, 2015, 2016, United States Department of State Publication, Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism, www.state.gov [dostęp: 1.09.2016].

W 2015 r. najwięcej ataków terrorystycznych przeprowadzono w dziesięciu państwach: Iraku, Afganistanie, Pakistanie, Indiach, Nigerii, Egipcie, na Filipinach, w Bangladeszu, Libii oraz Syrii. Państwami zaś najbardziej zagrożonymi atakami

terrorystycznymi w ciągu ostatnich kilkunastu były: Afganistan, Pakistan, Syria, Nigeria i Irak.

Wykres 5. Lokalizacja zamachów terrorystycznych w latach 2000–2014

Źródło: *Global Terrorism Index 2015. Measuring and Understanding the Impact of Terrorism*, Institute for Economics & Peace, www.economicsandpeace.org [dostęp: 9.08.2016].

Innym poważnym następstwem terroryzmu są mierzone w miliardach dolarów straty finansowe. W 2013 r. była to kwota 73 mld dolarów, w 2014 r. – 106 mld dolarów, a w 2015 r. – 90 mld dolarów¹⁸. W kolejnych latach można spodziewać się dalszej eskalacji terrorystycznego zagrożenia, a tym samym zwiększenia liczby ofiar oraz narastania związanych z tym kosztów.

5. Państwo Islamskie – istota, źródła sukcesów oraz prognozy na przyszłość

Współcześnie najbardziej niebezpieczną strukturą terrorystyczną jest tzw. Państwo Islamskie¹⁹. Łączy ono w sobie cechy przypisywane organizacji terrorystycznej, grupie przestępczej, państwu, sieci terrorystycznej czy formacji zbrojnej. Wbrew częstym i obiegowym opiniom PI w rozumieniu prawa międzynarodowego oraz praktyki międzynarodowej nie jest państwem²⁰. Choć posiada takie elementy, jak: terytorium, ludność oraz struktury władzy, nie ma jednak zdolności do utrzymywania stosunków międzynarodowych oraz nie spełnia wymogu tzw. zewnętrznej suwerenności. Wypełnienie wszystkich tych kryteriów warunkuje państwowość.

¹⁸ *Global Terrorism Index 2016*, Institute for Economics and Peace 2016.

¹⁹ W literaturze funkcjonują też inne nazwy lub ich synonimy np. Islamic State (IS), Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL), Islamic State of Iraq and Syria (ISIS), Daish, Daesh. Część z nich to jednak nazw już nieaktualne lub obcojęzyczne. Szerzej zob. S. Wojciechowski, P. Osiewicz, *Zrozumieć współczesny terroryzm...*, op. cit.

²⁰ Zob. np. A. Wejkszner, *Państwo Islamskie. Narodziny nowego kalifatu?*, Difin, Warszawa 2016, s. 14, 19.

Można zatem mówić jedynie o pewnych elementach państwowości, ale nie o państwie jako podmiocie prawa międzynarodowego czy stosunków międzynarodowych. Interesującą, a zarazem ważną kwestią jest ukazanie istoty PI, a także próba odpowiedzi na pytanie o przyczyny jego sukcesów i prognozy na przyszłość.

Elementy, które doprowadziły do szybkiego wzrostu siły oraz znaczenia PI²¹ są sumą składową wielu różnorodnych i ściśle powiązanych ze sobą determinantów. Można je zakwalifikować do trzech głównych grup:

- 1) stworzenie i skuteczne wykorzystanie przez PI potencjału militarnego związanego zarówno z działaniami zbrojnymi, jak i atakami terrorystycznymi;
- 2) zgromadzenie oraz odpowiednie zastosowanie przez PI potencjału logistycznego dotyczącego np. sfery finansowej, organizacyjnej, werbunkowej czy propagandowej;
- 3) różne wydarzenia czy procesy o podłożu lokalnym lub międzynarodowym, które w większym albo mniejszym stopniu przyczyniły się do sukcesów PI.

5.1. Potencjał militarny jako element sukcesu tzw. Państwa Islamskiego

W pierwszej kolejności należy wskazać na zaangażowanie i determinację bojowników PI. Często są oni też dobrze zorganizowani oraz umiejętnie dowodzeni. Przykładem połączenia obu tych cech było zdobycie przez kilkuset bojowników w 2014 r. Mosulu bronionego przez tysiące żołnierzy irackich²². Bojownicy PI reprezentują różne formacje zbrojne, takie jak choćby piechota, strzelcy wyborowi, oddziały zwiadowcze, kwatermistrzowskie. Szczególną jednak pozycję odgrywa wśród nich Diwan al-Amn, podmiot zajmujący się m.in. wywiadem, kontrwywiadem oraz bezpieczeństwem. Zlecane są mu również porwania, zabójstwa i inne akty terroru, w tym koordynowanie ataków terrorystycznych w różnych częściach świata²³.

Sukcesy PI w Iraku czy Syrii nie byłyby możliwe bez pozyskania dużej ilości różnorodnej broni oraz wyposażenia wojskowego przejętego głównie z magazynów obu tych państw. Znaczna część tego sprzętu została pozostawiona lub przekazana przez siły zbrojne USA irackiej armii lub syryjskiej prodemokratycznej opozycji. Państwo Islamskie zwerbowało ponadto wielu oficerów i żołnierzy służących wcześniej w różnych miejscowych formacjach zbrojnych, głównie irackiej armii. Wykorzystano nie tylko ich wiedzę czy znajomości, ale też frustrację i niezadowolenie wynikające m.in. z braku pracy, środków do życia, perspektyw, utraty autorytetu,

²¹ M. Gaier, *From Local Actor to Global Threat, The So-Called Islamic State (IS) in Iraq and Syria*, „Konrad-Adenauer Stiftung International Reports, The Globalisation of Terrorism” 2016, nr 1.

²² J. Todenhöfer, *ISIS od środka. 10 dni w Państwie Islamskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2016, s. 44.

²³ S. Laurent, *Kalifat terroru. Kulisy działania Państwa Islamskiego*, Warszawa 2014; *Asasyni pośród nas*, „Forum” 2016, nr 17.

obniżenia pozycji społecznej. Dzięki temu PI szybko i efektywnie zwiększyło swoją wartość bojową oraz udoskonalilo strategię stosowane na polu walki.

Inny aspekt to dostęp PI do broni masowego rażenia, szczególnie broni chemicznej, radiologicznej czy biologicznej. W jego szeregach są wojskowi i cywilni specjaliści z tego zakresu, o czy świadczą przejęte przez przeciwników dokumenty czy materiały instruktażowe. Na szczególne podkreślenie zasługują przypadki zastosowania przez PI broni chemicznej. Do tej pory miały one jednak bardziej wydźwięk propagandowy niż militarny. Przykładem jest użycie różnych środków chemicznych w okolicach Kobane czy gazu musztardowego oraz chloru w regionie Mahmur²⁴. Zastosowanie tych substancji potwierdził w swoim raporcie z początku 2016 r. James Clapper, szef Wywiadu Narodowego USA. Z kolei rząd iracki poinformował, że PI może posiadać niewielkie ilości (ok. 10 g) izotopu irydu (Ir-192). W przyszłości, szczególnie w przypadku dalszych militarnych porażek PI, nie można wykluczyć szerszego zastosowania broni masowego rażenia i wykorzystania jej np. w formie tzw. brudnej bomby²⁵.

Potencjał militarny PI często jest wykorzystywany w sposób niezwykle brutalny. Jednym z wielu przykładów terroru było uśmiercenie w 2015 r. jordańskiego pilota czy egzekucja 21 koptyjskich chrześcijan. Polityka terroru nie tylko służy zastraszeniu oponentów, ale jest także sygnałem wysyłanym do sympatyków, w tym potencjalnych ochotników, sponsorów, innych radykalnych grup lub środowisk islamistycznych, w celu pokazania, że to właśnie PI najskuteczniej realizuje założenia „świętej wojny”.

Bardzo niebezpiecznym, a zarazem brutalnym przejawem działalności PI są też zamachy terrorystyczne przeprowadzane w różnych częściach świata. Ważną rolę odgrywa tutaj strategia tworzenia „nowych frontów walki”, polegająca m.in. na podejmowaniu działań, w tym przeprowadzaniu zamachów terrorystycznych, w coraz to nowych państwach lub regionach. Strategia ta obejmuje m.in. Europę, Bliski Wschód, Afrykę, Azję czy Amerykę Północną²⁶.

Według Departamentu Stanu USA PI tylko w 2015 r. było odpowiedzialne za 931 zamachów terrorystycznych, w tym dokonanych na kontrolowanym przez siebie terytorium. Spowodowały one śmierć 6050 osób oraz zranienie 6010²⁷. Natomiast według danych zgromadzonych przez CNN od proklamowania utworzenia kalifatu w czerwcu 2014 r. do lipca 2016 r. PI przeprowadziło lub inspirowało (poza kontrolowanym terytorium) ponad 140 ataków w 29 państwach, w których śmierć poniosło ponad 2 tys. osób.

²⁴ *Operacja podbój*, „Forum” 2016, nr 17, s. 27.

²⁵ A. Wejkszner, *Państwo Islamskie. Narodziny...*, op. cit., s. 108 i nast.; W. Rudischhauser, *Could ISIL go nuclear?*, „NATO Review Magazine” z 26 maja 2015 r., www.nato.int [dostęp: 15.06.2016].

²⁶ B. Barfi, *The Military Doctrine of the Islamic State and Limits of Baathist Influence*, Combating Terrorism Center at West Point, www.ctc.usma.edu [dostęp: 22.06.2016].

²⁷ *Country Reports on Terrorism 2015, June 2016, United States Department of State Publication*, www.state.gov [dostęp: 5.08.2016].

5.2. Potencjał logistyczny tzw. Państwa Islamskiego

Dotyczy on kilku aspektów. Pierwszym z nich jest bardzo skuteczne wykorzystywanie przez PI tzw. medialności terroryzmu²⁸. Polega ona na tym, że wybierając określone cele ataku oraz stosując odpowiednie metody, terroryści są świadomi, iż oprócz np. motywu zemsty czy zastraszenia mogą osiągnąć również „sukces” medialny. Będzie nim choćby długotrwałe czy zakrojone na szeroką skalę nagłośnienie ich działań oraz towarzyszących temu haseł czy żądań. Służy temu również wykorzystywanie do celów propagandowych i komunikacyjnych mediów społecznościowych czy technologii szyfrujących.

Państwo Islamskie lansuje popularne wśród części Muzułmanów hasło „odrodzenia”, które realizowane jest na kilku płaszczyznach. W sferze religijnej dotyczy ono „powrotu do źródeł” i dosłownego interpretowania zapisów Koranu. Towarzyszy temu wykorzystanie konfliktu między sunnitami i szyitami oraz lansowanie idei „wojny z niewiernymi”. W płaszczyźnie politycznej „odrodzenie” przejawia się w utworzeniu kalifatu oraz budowaniu jego potęgi politycznej, militarnej, ekonomicznej itp. Z kolei w wymiarze „społecznym” odrodzenie obejmuje odrzucenie dominacji i dyktatu tak „świata Zachodu”, jak i arabskich świeckich „dyktatur”. Natomiast w sferze prawnej oznacza bezwzględne przestrzeganie zasad szariat.

Państwo Islamskie dysponuje dużym kapitałem i możliwościami jego pozyskiwania. Jego finanse w 2015 r. szacowano na 2–4 mld dolarów²⁹. Pieniądze te pochodzą z bardzo różnorodnych źródeł, wśród których należy wymienić m.in. sprzedaż ropy naftowej i gazu ziemnego³⁰, zyski z kopalni fosforanów, zakładów przemysłowych czy uprawy zbóż, podatki i opłaty (np. podatek, którym obciążono niemuzułmanów, tzw. haracz drogowy, podatek od dóbr luksusowych), środki z porwań dla okupu, darowizn, handlu dziełami sztuki, ludźmi i organami, wynajmu nieruchomości, kradzieży, przejęcia majątku, w tym aktywa banków³¹. Szczegółowe wartości liczbowe przedstawia tabela 7.

Państwo Islamskie cały czas rozbudowuje swoje instytucje nie tylko w wymiarze politycznym czy militarnym, ale też społeczno-ekonomicznym. Jest to tzw. zdolność organizacyjna. Ma ono rozbudowaną strukturę, która obejmuje różnego rodzaju podmioty³² zajmujące się np. administracją, mediami, wywiadem,

²⁸ S. Wojciechowski, *The Hybridity of Terrorism. Understanding Contemporary Terrorism*, Berlin 2013; D. Milton, *Communication Breakdown: Unraveling the Islamic State's Media Efforts*, Combating Terrorism Center at West Point United States Military Academy, 2016, www.ctc.usma.edu [dostęp: 21.10.2016].

²⁹ J. Brisard, D. Martinez, *Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding*, Thomson Reuters Accelus, www.risk.thomsonreuters.com [dostęp: 26.01.2016].

³⁰ *Rocznik Strategiczny 2014/2015, Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2015, s. 120.

³¹ J. Brisard, D. Martinez D., *Islamic State: The Economy - Based Terrorist Funding*, Thomson Reuters Accelus, www.risk.thomsonreuters.com [dostęp: 26.01.2016].

³² S. Laurent, *Kalifat terroru. Kulisy działania Państwa Islamskiego*, Grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa 2014.

wymiarem sprawiedliwości, edukacją, opieką zdrowotną, pomocą charytatywną, ściąganiem podatków, surowcami naturalnymi, sprawami wojskowymi czy wypłacaniem świadczeń dla bojowników. Dodatkowo utworzono też np. ministerstwo ds. męczenników i więźniów, zajmujące się m.in. rekrutowaniem oraz szkoleniem kandydatów na zamachowców samobójców. Organ ten opiekuje się również ich rodzinami, przekazując zapomogi czy renty. Innym sposobem „uhonorowania” terrorystów-samobójców jest przyznawanie im bliskim stanowisk publicznych czy celebrowanie tych osób podczas różnego rodzaju uroczystości.

Tabela 7. Wybrane źródła finansowania tzw. Państwa Islamskiego – szacunkowe środki w 2015 r.

Źródło	Udział w finansowaniu działalności tzw. Państwa Islamskiego (w %)	Roczne dochody tzw. Państwa Islamskiego (w mln dolarów)
Ropa naftowa	38	730–1460
Gaz ziemny	17	489
Wymuszenia i haracze	12	330
Zakłady przemysłowe i kopalnie fosforanów	10	300
Fabryki cementu	10	291
Uprawy zbóż	7	200
Kidnapping	4	120
Sponsoring i darowizny	2	50

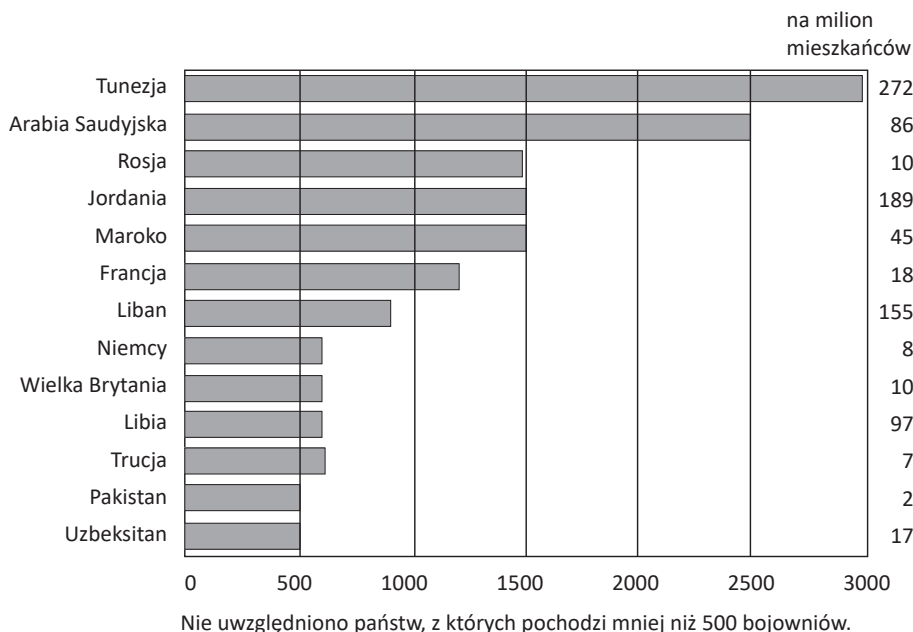
Źródło: *Raport Thomson Reuters Accelus*; za: P. Cizak, *Państwo Islamskie ma w budżecie 2,2 mld dolarów*, www.money.pl [dostęp: 14.11.2015].

Kolejny element potencjału logistycznego to tzw. zdolność werbunkowa. Jest ona związana z umiejętnością pozyskiwania sympatyków, sponsorów czy bojowników pochodzących z bardzo różnych części świata. W szeregach PI walczą ochotnicy pochodzący z ok. 70 państw muzułmańskich, jak i nie muzułmańskich³³. Ich łączną liczbę najczęściej szacuje się na 20–30 tys., z czego 3–5 tys. wywodzi się z Europy.

Wśród sympatyków lub członków PI są przedstawiciele praktycznie wszystkich grup społecznych, począwszy od uczniów i studentów, a kończąc na biznesmenach, prawnikach, nauczycielach, lekarzach czy inżynierach.

Należy też wspomnieć o działaniach prospołecznych, podejmowanych przez PI wobec sunnickiej lojalnej ludności zamieszkującej na kontrolowanych terytoriach. Ich przejawem jest m.in. rozdawanie żywności, podstawowa pomoc medyczna, odbudowa dróg.

³³ B. Dodwell, D. Milton, D. Rassler, *The Caliphate's Global Workforce: An Inside Look at the Islamic State's Foreign Fighter Paper Trial*, Combating Terrorism Center at West Point, www.ctc.usma.edu [dostęp: 20.06.2016].

Wykres 6. Bojownicy pochodzący z wybranych państw, walczący w szeregach tzw. Państwa Islamskiego (na mln osób)

Źródło: ICSR, CIA World Factbook, www.statysta.com; za: *Rocznik Strategiczny 2015/16*, Warszawa 2016, s. 406.

5.3. Przyczyny sukcesów tzw. Państwa Islamskiego o podłożu lokalnym lub międzynarodowym

Kluczową rolę w powstaniu, a następnie eskalacji PI odegrała destabilizacja sytuacji w Iraku oraz Syrii. Była ona związana m.in. z amerykańską interwencją w Iraku i trwającą tam wojną, słabością nowej irackiej administracji, protestami części Irakijczyków przeciwko okupacji ich kraju, błędami popełnionymi przez irackie władze preferujące szyitów, pogorszeniem się warunków życia w obu państwach, działaniami wojennymi w Syrii, pogłębieniem się antagonizmów wewnętrznych o charakterze religijnym, etnicznym czy politycznym, brutalizacją syryjskich i irackich rządów, znaczącym obniżeniem siły bojowej armii obu państw, rozpadem struktur państwowych, błędnym przeświadczeniem społeczności międzynarodowej o stopniowej stabilizacji sytuacji w Iraku i Syrii oraz szybkim pokonaniu PI, zaangażowaniem państw trzecich (w tym „wielkich mocarstw” oraz państw z tego regionu) wspierających różne strony tak irackiego, jak i syryjskiego konfliktu.

Istotne pośrednie lub bezpośrednie znaczenie miały także inne negatywne procesy i wydarzenia zachodzące na Bliskim Wschodzie, wśród których należy wymienić przede wszystkim: problem palestyński, napięcia m.in. w Egipcie, kon-

flikt w Jemenie oraz Libii, rywalizację „wielkich mocarstw” o wpływy w regionie, kryzys irański oraz migracyjny, wydarzenia „Arabskiej Wiosny” i ich następstwa, narastające animozje sunnicko-szyickie czy aktywizację środowisk islamistycznych w różnych państwach.

Ważnym czynnikiem były ponadto spóźnione działania społeczności międzynarodowej (w szczególności ONZ) m.in. na rzecz kompleksowego ograniczenia źródeł finansowania PI. Ważną inicjatywą w tym zakresie była dopiero rezolucja przyjęta w grudniu 2015 r. na forum Rady Bezpieczeństwa ONZ.

Do sukcesów PI w znacznym stopniu przyczyniły się też częste przypadki rozbieżnych interesów między poszczególnymi państwami zainteresowanymi sytuacją w Syrii i Iraku. Dobrze można to zobrazować na przykładzie relacji zachodzących na linii Federacja Rosyjska a koalicja, na czele której stoją Stany Zjednoczone. Inny przejaw to animozje i napięcia występujące między np. Iranem, Turcją, Izraelem czy Arabią Saudyjską. Ich konkretnym przykładem są działania wojsk tureckich, utworzenie przez Arabię Saudyjską tzw. islamskiej koalicji antyterrorystycznej czy rywalizacja o wpływy między Iranem a Arabią Saudyjską. Rywalizacja ta ma nie tylko wymiar polityczny, ekonomiczny (np. konkurencja o zyski pochodzące z ropy naftowej), jak i religijny (napięcia między sunnicką Arabią Saudyjską a szyickim Iranem). Dotyczy ona zresztą nie tylko Syrii czy Iraku, ale także np. Jemenu.

Skuteczna walka z PI wymaga ścisłej współpracy międzynarodowej prowadzonej na różnych płaszczyznach. Powinna dotyczyć nie tylko sfery militarnej, politycznej czy prawnej, ale także medialno-propagandowej czy ekonomiczno-finansowej związanej z maksymalnym odcięciem PI od źródeł finansowania.

W obrębie walki z PI można wyróżnić działania pośrednie i bezpośrednie. Ważnym aspektem działań pośrednich są inicjatywy prowadzone na forum ONZ. Na przykład w grudniu 2015 r. doszło do posiedzenia Rady Bezpieczeństwa ONZ w celu ostatecznego wypracowania i przyjęcia rezolucji uniemożliwiającej PI dostęp do międzynarodowego systemu finansowego oraz pozbawienia go zysków pochodzących m.in. z przemytu ropy, gazu czy antyków. Rezolucja przygotowana wspólnie przez USA i Federację Rosyjską zakłada, że podmioty wspierające PI i Al-Kaidę zostaną objęte systemem sankcji ONZ, takich jak choćby zamrożenie aktywów, zakaz wizowy czy wprowadzenie embarga na broń. Nad realizacją przyjętych postanowień czuwa specjalny zespół ekspertów ONZ, kontrolujących m.in. banki oraz inne instytucje finansowe państw członkowskich. Powyższe działania dość szybko przyniosły wymierne rezultaty, o czym świadczą dane zgromadzone przez amerykańskich ekspertów, z których wynika, że dochody PI ze sprzedaży ropy zmniejszyły się od października 2015 r. do stycznia 2016 r. o ok. 30%.

Innym istotnym elementem wypracowanym na forum Rady Bezpieczeństwa ONZ, a służącym tak zwalczaniu PI, jak i zakończeniu syryjskiego konfliktu było też przyjęcie w grudniu 2015 r. rezolucji dotyczącej tzw. mapy drogowej dla Syrii. Zakłada ona m.in. prowadzenie dalszych negocjacji w celu: zawieszenia broni, utworzenia syryjskiego rządu „przejściowego”, przeprowadzenia wolnych wybo-

rów oraz przygotowania nowej konstytucji. Jednym z przejawów mapy drogowej było zawarcie we wrześniu 2016 r. przez przedstawicieli Rosji i USA porozumienia w sprawie zawieszenia broni w Syrii. Zostały z niego wyłączone organizacje uznane za terrorystyczne, np. PI czy Al-Nusra. Nadzór nad realizacją przyjętych ustaleń miała sprawować rosyjsko-amerykańska grupa ekspertów. Porozumienie nie doprowadziło jednak do zakończenia walk. Co więcej, w październiku 2016 r. USA zawiesiły rozmowy z Federacją Rosją w sprawie Syrii, oskarżając Rosję oraz wspierane przez nią siły prezydenta Baszara al-Asada o nasilenie ataków wobec ludności cywilnej. Amerykanie stwierdzili ponadto, że strona rosyjska cały czas wykorzystuje porozumienie do powiększenia obszaru kontrolowanego przez wojska Baszara al-Asada. Z kolei dla Rosjan pretekstem do zerwania zawieszenia broni był omyłkowy atak lotnictwa amerykańskiego na syryjskie siły rządowe w mieście Dajr az-Zaur. Ich zdaniem pokazał on, że głównym celem USA w Syrii jest pozbawienie władzy lub poważne osłabienie syryjskiego prezydenta, a także ograniczenie rosyjskich wpływów. Z kolei w ocenie części niezależnych ekspertów głównym celem USA w Syrii jest walka z islamskim radykalizmem, a zakończenie wojny domowej to jedynie prowadzący do tego środek. Natomiast dla Rosji celem pierwszoplanowym jest wzmocnienie swoich wpływów w Syrii i na Bliskim Wschodzie³⁴.

Kolejnym międzynarodowym działaniem było utworzenie w grudniu 2015 r., z inicjatywy Arabii Saudyjskiej, tzw. islamskiej koalicji antyterrorystycznej, skupiającej 34 państwa muzułmańskie, takie jak np. Egipt, Katar, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Turcja, Malezja czy Pakistan. W wystosowanym oświadczeniu państwa wchodzące w skład koalicji wskazały na stworzenie sojuszu wojskowego kierowanego przez Arabię Saudyjską³⁵ i powołały się na „obowiązek ochrony narodu islamskiego przed złem wyrządzanym przez wszystkie ugrupowania i organizacje terrorystyczne jakiegokolwiek orientacji i nazwy, które szerzą na ziemi śmierć i zepsucie, mając za cel terroryzowanie niewinnych”³⁶. Dopełnieniem tak enigmatycznego sformułowania była wypowiedź na konferencji prasowej saudyjskiego ministra obrony, który stwierdził, że koalicja skoncentruje swoje wysiłki na zwalczaniu terroryzmu w Iraku, Syrii, Libii, Egipcie i Afganistanie. Nie podał on jednak żadnych szczegółów dotyczących planowanych działań.

Jedną z wielu prób wypracowania porozumienia dotyczącego zakończenia walk w Syrii było spotkanie, które odbyło się w Lozannie w październiku 2016 r. Uczestniczyli w nim m.in. przedstawiciele USA, Rosji, Kataru, Turcji, Arabii Saudyjskiej, Iranu, Egiptu, Iraku, Jordanii oraz ONZ. Nie przyniosło ono jednak żadnych konkretnych ustaleń poza zapowiedzią kontynuowania rozmów. Potwierdzono też

³⁴ W. Rodkiewicz, *Fiasko zawieszenia broni w Syrii: rosnące napięcia na linii Waszyngton-Moskwa*, www.osw.waw.pl [dostęp: 11.10.2016].

³⁵ Popularne są opinie głoszące, że koalicja ta została stworzona przez Arabię Saudyjską, nie żeby zwalczać terroryzm, lecz wzmocnić jej wpływy.

³⁶ M. Mikulska, *Powstała islamska koalicja antyterrorystyczna*, „Rzeczpospolita” z 15 grudnia 2015 r.

wcześniejsze zobowiązania zakładające, że Syria będzie w przyszłości integralnym, niezależnym i świeckim państwem³⁷.

Bezpośrednie działania wobec PI są natomiast prowadzone przez kilka podmiotów. Jednym z nich jest międzynarodowa koalicja kierowana przez USA. Uczestniczy w niej, w różnym stopniu, ponad 60 państw³⁸, z tego ok. 20 angażuje się w prowadzone operacje wojskowe. Strategia koalicji oparta jest głównie na niszczeniu z powietrza sił i kluczowych elementów infrastruktury PI, wspieraniu jednostek irackich, kurdyjskich oraz tzw. demokratycznej syryjskiej opozycji, a także na maksymalnym ograniczaniu środków finansowych PI. Takie zaangażowanie jest jednak przedmiotem krytyki tak ze strony części koalicjantów, jak i amerykańskiej opozycji. Stąd też administracja USA intensywnie rozpatruje różne nowe scenariusze, które miałyby doprowadzić nie tylko do pokonania PI, ale też zakończenia konfliktu oraz zaprowadzenia w Syrii pokoju i stabilizacji. Na przykład w grudniu 2015 r. Departament Obrony USA zaprezentował ogólne założenia koncepcji zakładającej zwalczanie organizacji powiązanych z PI, a działających w różnych częściach świata. Amerykańska strategia przewiduje m.in. utworzenie lub rozbudowę w państwach zagrożonych eskalacją islamskiego terroryzmu obiektów wojskowych. Zapowiedziano powstanie co najmniej czterech większych i wielu mniejszych baz. W każdej nich służyć będzie od 500 do 5 tys. żołnierzy i członków personelu pomocniczego, zajmujących się m.in. działalnością wywiadowczą czy obsługą dronów.

Innym podmiotem znacząco zaangażowanym w Syrii jest Federacja Rosyjska. Od początku konfliktu udziela ona różnorodnego wsparcia siłom prezydenta Baszara al-Asada. Prowadzone przez nią działania są wymierzone nie tylko w PI, ale też w inne opozycyjne formacje³⁹. W październiku 2015 r. Rosja rozpoczęła w Syrii oficjalną operację militarną. Ma ona nie tylko jeszcze bardziej wspomóc siły prezydenckie, ale także wzmocnić rosyjskie wpływy w regionie i pokazać, że Rosja wciąż jest ważnym „graczem” na arenie międzynarodowej.

Działania polityczno-militarne wymierzone w PI prowadzą również inne podmioty, jak choćby siły prezydenta Baszara al-Asada i wspierające je formacje irańskie, Hezbollah czy milicje szyickie, a także iracka armia rządowa; bojownicy kurdyjscy; armia turecka; prodemokratyczna opozycja syryjska oraz inne grupy. Podejmowane przez nie działania dość często nie są koordynowane, co wynika głównie z uprzednio wspomnianych rozbieżności amerykańsko-rosyjskich⁴⁰.

³⁷ N. Cumming-Bruce, *New Syria Talks End Quickly, Giving Little Hope to a Beleaguered Aleppo*, „The New York Times” z 15 października 2016 r., www.nytimes.com [dostęp: 18.10.2016].

³⁸ Polska poinformowała o przystąpieniu do koalicji w lutym 2016 r.

³⁹ W ocenie Syryjskiego Obserwatorium Praw Człowieka oraz brytyjskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych na początku militarnego zaangażowania Rosji w Syrii tylko ok. 30% ataków lotniczych skierowanych było przeciwko Państwu Islamskiemu. W pozostałych przypadkach celem były siły tzw. demokratycznej opozycji lub cywile; zob. www.syriahr.com [dostęp: 22.01.2016].

⁴⁰ Przykładem braku współpracy między USA i Rosją było odrzucenie w maju 2016 r. rosyjskiej propozycji przeprowadzenia wspólnych nalotów w Syrii. Zob. *Rosja zaproponowała Stanom Zjednoczonym wspólne naloty na Syrię*, wiadomości.wp.pl [dostęp: 20.05.2016].

Walka zbrojna z PI toczy się także w Libii. Libijski rząd zgody narodowej, prowadząc ofensywę lądową przeciwko islamistom wspierany jest m.in. przez siły powietrzne USA. Z kolei w operacjach specjalnych obok Amerykanów uczestniczą również Brytyjczycy i Francuzi. Zaangażowanie to wynika nie tylko z chęci pokonania PI, ale też ważnego znaczenia strategicznego Libii oraz faktu, że jest ona istotnym szlakiem przerzutowym migrantów do Europy⁴¹.

W szczytowym okresie swojej potęgi PI kontrolowało obszar o powierzchni ok. 2/3 terytorium Polski, podejmując ponadto działania zbrojne np. w Libii, Egipcie czy Afganistanie, często wykorzystując w tym celu lokalne organizacje lub grupy islamistyczne. W 2015 r. po początkowych sukcesach PI stopniowo zaczęło tracić inicjatywę oraz kontrolowane przez siebie terytorium. Na początku 2016 r. jego stan posiadania, według różnych źródeł, skurczył się w Iraku od 25 do 40%, a w Syrii od 10 do 20%. Co więcej, tzw. PI utraciło kilka ważnych punktów strategicznych, w tym choćby Tal Abiad i Tikrit czy dużą rafinerię w Bajdzi. Bardzo znaczącą porażką była utrata pod koniec grudnia 2015 r., po trwającej kilka tygodni ofensywie irackiej armii rządowej, ważnego miasta Ramadi. W 2016 r. siły PI doznały kolejnych porażek. Na przykład w Iraku dotyczyło to Al Hit, Faludży i największego miasta – Mosulu. Natomiast w Syrii były to przegrane m.in. w miastach Manbidż, Aleppo czy Dabik.

Mimo kurczenia się wpływów oraz zasobów PI jeszcze długo będzie destabilizować sytuację międzynarodową i zagrażać bezpieczeństwu. Taka sytuacja w zróżnicowanym stopniu dotyczy zarówno Bliskiego Wschodu, Afryki, Europy, ale też Azji czy Ameryki Północnej. Analizując przyszłość PI, należy wskazać kilka potencjalnych scenariuszy. Pierwszy z nich zakłada, że stopniowo dojdzie do całkowitego rozbitcia struktur PI zarówno na Bliskim Wschodzie, jak i w innych częściach świata, co spowoduje, że z czasem marginalizacji ulegną też jego idee. Drugi wariant to opcja, w której dojdzie do zlikwidowania infrastruktury PI w Syrii i Iraku, ale będzie ono kontynuować swoją działalność np. w Libii, Jemenie czy Afganistanie, atakując ponadto cele w różnych częściach świata. Z kolei trzeci scenariusz dotyczy sytuacji, w której PI, mimo kolejnych porażek, nadal będzie funkcjonować w ograniczonej formie w Syrii i (lub) Iraku, przeprowadzając równocześnie ataki terrorystyczne w innych państwach.

Rozpatrując różnorodne szczegółowe uwarunkowania, należy podkreślić, że całkowite pokonanie PI i związanych z nim, a działających w różnych częściach świata grup, w perspektywie kilku najbliższych lat wydaje się mało prawdopodobne. Co więcej, zniszczenie PI w Syrii, Iraku czy Libii nie oznacza ani całkowitego unicestwienia fundamentalizmu islamskiego, ani ostatecznego zakończenia trwających tam konfliktów.

⁴¹ W Libii działa kilka rządów. Libijski rząd zgody narodowej jest uznawany przez część społeczności międzynarodowej, ale nie jest najważniejszą siłą polityczną.

6. Przeciwdziałanie i zwalczanie terroryzmu

Omawiając zagadnienia dotyczące szeroko rozumianego przeciwdziałania i zwalczania terroryzmu, należy wskazać na dwa kluczowe w tym względzie pojęcia: antyterroryzm i kontrterroryzm.

Antyterroryzm na ogół definiowany jest jako system defensywny dotyczący zapobiegania, a także rozpoznawania zagrożeń terrorystycznych lub też jako „defensywne działania mające na celu zmniejszenie podatności na akty terrorystyczne”⁴², w tym zabezpieczenie osób lub miejsc szczególnie zagrożonych atakami. Szczególna rola w tym zakresie przypada m.in. służbom i siłom specjalnym, policji, wojsku, wyspecjalizowanym agencjom ochrony.

Działania antyterrorystyczne dotyczą najczęściej następujących elementów:

- tworzenia i udoskonalania infrastruktury antyterrorystycznej,
- wprowadzania oraz stosowania odpowiednich regulacji prawnych,
- koordynowania i rozszerzania krajowej oraz międzynarodowej współpracy antyterrorystycznej,
- zabezpieczenia miejsc narażonych na ataki terrorystyczne,
- ochrony zagrożonych osób,
- monitorowania potencjalnych zagrożeń oraz związanych z nimi osób,
- wykrywania i neutralizacji ładunków wybuchowych, nielegalnej broni itd.,
- inicjatyw edukacyjno-informacyjnych,
- przeciwdziałania zagrożeniom związanym z cyberterroryzmem, terroryzmem z użyciem broni masowego rażenia itp.

Kontrterroryzm to sfera ofensywna obejmująca działania będące odpowiedzią na zjawisko terroryzmu⁴³. W szerszym ujęciu jest to „zespół działań naukowych, prawnych, wojskowo-policyjnych ukierunkowanych na zwalczanie aktów terroryzmu oraz zmierzających do zapobiegania, przeciwdziałania i likwidacji zagrożeń związanych z możliwością zaistnienia aktów terrorystycznych”⁴⁴.

Działania związane z kontrterroryzmem można podzielić na:

- działania bojowe realizowane w ramach operacji ratunkowych związanych z uwolnieniem przetrzymywanych zakładników,
- działania bojowe związane z zatrzymaniem osób podejrzanych o czyny terrorystyczne;
- działania bojowe dotyczące likwidacji terrorystów lub osób, które z nimi współpracują⁴⁵.

⁴² K. Jałoszyński, *Współczesny wymiar antyterroryzmu*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2008, s. 98.

⁴³ Szerzej zob. F. Bolz, K. Dudonis, D. Schulz, *The Counterterrorism Handbook*, CRC Press, London 2002; B. Bolechów, *Terroryzm w świecie podwubiegunowym. Przewartościowania i kontynuacje*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002; G. Martin, *Essentials of Terrorism. Concepts and Controversies*, Los Angeles–London–New Delhi–Singapore 2008.

⁴⁴ K. Jałoszyński, *Współczesny wymiar...*, *op. cit.*, s. 99.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 100.

Ze względu na występujące rozbieżności terminologiczne w opracowaniu posłużono się nowym określeniem **kontrantyterroryzm**. Obejmuje ono całokształt działań ofensywnych i defensywnych wymierzonych w terroryzm, a zatem jest to zespolenie kontrterroryzmu i antyterroryzmu.

Wyspecjalizowane instytucje oraz specjaliści zajmujący się problematyką przeciwdziałania i zwalczania terroryzmu wskazują na różne występujące w tym zakresie modele oraz strategie. Pierwszym przykładem jest strategia Unii Europejskiej w dziedzinie walki z terroryzmem. Obejmuje ona cztery główne komponenty:

- zapobieganie (neutralizacja czynników oraz przyczyn prowadzących do rekrutacji czy radykalizacji);
- ochronę osób oraz infrastruktury przed atakami, w tym zwiększenie bezpieczeństwa transportu, granic czy infrastruktury krytycznej;
- ściganie (śledztwa, procesy, wyroki, ale też zakłócanie działania grup terrorystycznych i grup wsparcia), odcinanie ich od funduszy i zaplecza materiałowego itd.;
- reagowanie (neutralizowanie i minimalizowanie skutków ataków przez działania o charakterze wewnętrznym i międzynarodowym)⁴⁶.

Kanadyjska strategia przeciwterrorystyczna obejmuje pięć aspektów, takich jak: prewencja, wykrycie zagrożenia, reakcja na atak, wyparcie agresora oraz odporność systemu. Jej główne zasady zostały zawarte w sześciu punktach:

- budowanie systemu odpornego na ataki,
- podkreślenie, że terroryzm jest przestępstwem i będzie ścigany,
- przestrzeganie podczas walki z terroryzmem zasad prawa,
- współpraca i partnerstwo zaangażowanych w walkę z terroryzmem osób i instytucji,
- proporcjonalna i miarodajna odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa,
- elastyczność i przewidywanie zagrożeń.

Innym przykładem jest izraelska doktryna antyterrorystyczna. Obejmuje ona następujące elementy:

- minimalizację zasięgu działań terrorystycznych i powodowanych szkód,
- rozbijanie oddziałów terrorystycznych,
- eliminację przywódców grup terrorystycznych, osób planujących zamachy lub ich współpracowników,
- niszczenie infrastruktury grup terrorystycznych,
- osłabianie morale terrorystów⁴⁷.

Strategia antyterrorystyczna USA bazuje natomiast na czterech elementach składowych:

⁴⁶ *The European Union Counter Terrorism Strategy, Strategia Unii Europejskiej w dziedzinie walki z terroryzmem*, Rada Unii Europejskiej, Bruksela 30.11.2005, www.register.consilium.europa.eu [dostęp: 25.10.2016].

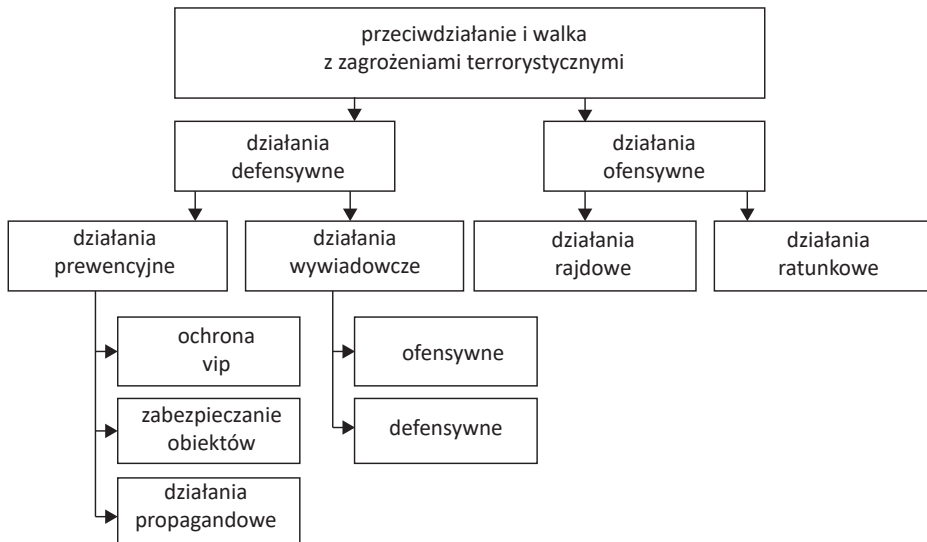
⁴⁷ K. Jałoszyński, *Współczesny wymiar...*, *op. cit.*, s. 105–106.

- obrona (środki defensywne zmniejszające skuteczność terrorystów i powodowane przez nich szkody),
- atak (środki ofensywne zmierzające do pokonania i rozbicia terrorystów),
- minimalizowanie uzyskanego przez terrorystów wsparcia zewnętrznego,
- neutralizacja przyczyn terroryzmu⁴⁸.

Z kolei rosyjska ustawa dotycząca walki z terroryzmem z 1998 r. do podstawowych komponentów zwalczania tego zagrożenia zalicza:

- prawodawstwo antyterrorystyczne,
- priorytetowe traktowanie przedsięwzięć związanych z zapobieganiem terroryzmowi,
- nieuchronność kar za prowadzenie działalności terrorystycznej,
- łączenie jawnych i niejawnych metod walki z terroryzmem,
- kompleksowe wykorzystanie środków prawnych, politycznych, socjalno-ekonomicznych, propagandowych itp.⁴⁹

Zdaniem K. Jałoszyńskiego optymalny model przewycięzania i zwalczania terroryzmu powinien łączyć działania defensywne oraz ofensywne. Do działań defensywnych zostały zaliczone aspekty wywiadowcze i prewencyjne, a do ofensywnych – inicjatywy ratunkowe i rajdowe.

Wykres 7. Główne działania związane z przewycięzaniem i zwalczaniem terroryzmu

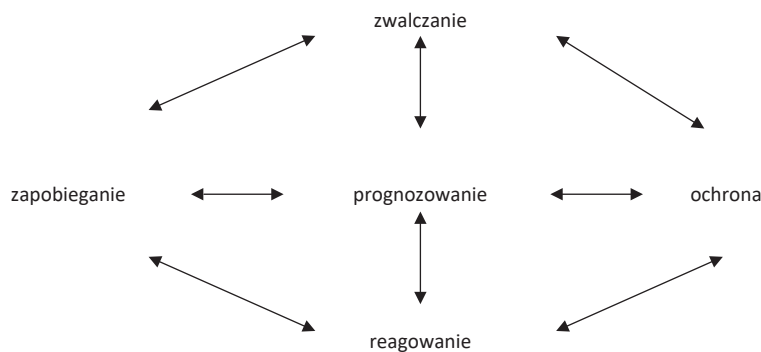
Źródło: K. Jałoszyński, *Współczesny wymiar...*, op. cit., s. 99.

⁴⁸ Za: B. Bolechów, *Polityka antyterrorystyczna w świetle badań nad terroryzmem*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, s. 272.

⁴⁹ K. Kraj, *Rosja w walce z terroryzmem*, Kraków 2009, s. 95.

Autorskie rozwiązanie to natomiast model kontrantyterroryzmu. Jest on zespoleniem całokształtu działań ofensywnych oraz defensywnych wymierzonych w terroryzm i obejmuje pięć podstawowych elementów składowych⁵⁰:

- 1) zapobieganie – rozumiane przede wszystkim jako całokształt inicjatyw zmierzających do zniechęcenia poszczególnych osób lub grup odnośnie do opowiedzenia się za jakąkolwiek formą działań terrorystycznych;
- 2) zwalczanie – sprowadzające się m.in. do ustalenia (poznania struktur terrorystycznych – ich liczebności, charakteru powiązań itp.), unieszkodliwienia, ukarania, a także uniemożliwienia ponownego odtworzenia rozbitej organizacji terrorystycznej, jej systemów komunikacji, źródeł finansowania;
- 3) ochrona – zmierzająca do jak najpełniejszego i najskuteczniejszego zabezpieczenia osób oraz całej zagrożonej atakami terrorystycznymi infrastruktury; jest to zadanie bardzo trudne i złożone; należy je realizować w sposób ciągły, z uwzględnieniem wciąż pojawiających się nowych zagrożeń; zwiększa to nie tylko ponoszone koszty, ale i utrudnia funkcjonowanie służb zajmujących się bezpieczeństwem;
- 4) reagowanie – obejmujące różnorodne działania związane z minimalizacją oraz jak najszybszą likwidacją skutków ewentualnego ataku terrorystycznego;
- 5) prognozowanie – obejmujące m.in. analizę rzeczywistych i potencjalnych celów, metod działania czy sylwetek potencjalnych sprawców; jest swoistym łącznikiem zespalającym cztery przedstawione wcześniej elementy, uwzględniającym również zachodzące między nimi relacje.

Wykres 8. Pięć elementów składowych modelu kontrantyterrorystycznego

Źródło: opracowanie własne.

⁵⁰ Typologia na podstawie *Towards a Counter-terrorism Strategy for the European Union* z 21 października 2005; za: *Polska w procesie współpracy europejskiej w zakresie terroryzmu*, w: F. Jasiński, M. Narojek, P. Rakowski, *Wewnętrzne i zewnętrzne aspekty współpracy antyterrorystycznej w Unii Europejskiej w kontekście Polski jako państwa członkowskiego*, Warszawa 2006.

Praktyczna realizacja przedstawionego modelu nie jest zadaniem prostym. Dodatkowo utrudnia ją obecna skala terroryzmu na świecie, jak również wciąż zmieniający się jego charakter. Czynniki te w połączeniu z innymi cechami terroryzmu, np. głębokim stopniem zakonspirowania, bezwzględnością, fanatyzmem, międzynarodowymi powiązaniem, dostępem do nowoczesnych technologii i środków finansowych, powodują, że terroryzm jest obecnie jednym z kluczowych zagrożeń.

W tekście zaprezentowano tylko wybrane modele oraz strategie dotyczące zwalczania terroryzmu. W rzeczywistości większość państw oraz reprezentujących je instytucji tworzy lub posiada swoje własne rozwiązania w tym zakresie. Wspólnym aspektem większości spośród nich jest równoczesne łączenie działań pasywnych oraz aktywnych. W niewielkim stopniu uwzględniany jest natomiast niestety aspekt prognostyczny.

Instrumenty polityki kontrantyterrorystycznej są to narzędzia służące do realizacji jej celów i założeń. Można je podzielić na dwie główne grupy: instrumenty klasyczne i instrumenty dodatkowe. Do najważniejszych klasycznych instrumentów polityki kontrantyterrorystycznej można zaliczyć: służby specjalne, jednostki kontrantyterrorystyczne, policję, siły zbrojne, dyplomację i współpracę międzynarodową, międzynarodowe i krajowe regulacje prawne oraz narzędzia związane ze zwalczaniem finansowania terroryzmu⁵¹. Instrumenty dodatkowe dotyczą natomiast wykorzystania różnych innych instytucji, w tym np. służby celnej czy migracyjnej, resortu sprawiedliwości i zdrowia, systemu ratownictwa, instytucji z zakresu polityki społecznej, edukacyjnej, podatkowej, a także mediów. Instrumenty klasyczne i dodatkowe są ze sobą ściśle powiązane. Na przykład zwalczanie finansowania terroryzmu wymaga podjęcia działań m.in. w obrębie dyplomacji, prawa, finansów, zarządzania czy wywiadu.

Kluczowe instrumenty klasyczne to:

- 1) służby specjalne – są podstawowym, a zarazem bardzo złożonym i podatnym na wpływy polityczne instrumentem polityki kontrantyterrorystycznej; ważną rolę w tym zakresie odgrywa wywiad. David Charters wskazał na trzy główne formy wywiadu dotyczące działań antytyterrorystycznych⁵²:
 - wywiad ostrzegawczy, którego celem jest eliminacja efektu zaskoczenia oraz podjęcie różnych środków prewencyjnych,
 - wywiad operacyjny zajmujący się „namierzeniem” terrorystów i ich środków działania, takich jak broń, fundusze, kryjówki, sprzęt itd.,
 - wywiad kryminalny, którego celem jest dostarczenie dowodów potrzebnych do osądzenia i skazania terrorystów;
- 2) jednostki kontrantyterrorystyczne⁵³ – są to wyspecjalizowane podmioty policyjne, wojskowe lub inne, zajmujące się powstrzymaniem albo likwidowa-

⁵¹ B. Bolechów, *Polityka antytyterrorystyczna w świetle...*, op. cit., s. 306 i nast.

⁵² D. Charters, *Counter-Terrorism Intelligence: Sources, Methods, Process and Problems*, w: D. Charters (red.), *Democratic Responses to International Terrorism*, New York 1991, s. 227 i nast.

⁵³ W Polsce w przeciwieństwie do wielu państw zachodnich stosuje się określenie jednostki czy grupy antytyterrorystyczne. Właściwszym pojęciem, zdaniem K. Jałoszyńskiego, jest jednak sformuło-

niem terrorystycznego zagrożenia, w tym terrorystów i organizacji terrorystycznych; do najbardziej znanych spośród nich należą: GSG-9, Delta Force, SEAL, ALFA, SAS czy GROM;

- 3) policja – jak zauważa Bartosz Bolechów⁵⁴, jej ważną rolę można zaobserwować na przykładzie doktryny antyterrorystycznej policji brytyjskiej, gdzie wskazano na pięć podstawowych i powiązanych ze sobą przejawów aktywności: działania przygotowawcze, środki prewencyjne, operacje, działania śledcze oraz zaprowadzanie porządku po incydentach terrorystycznych; inicjatywy na rzecz zaangażowania i mobilizacji lokalnych społeczności;
- 4) siły zbrojne – mogą być wykorzystywane jako instrument kontrterrorystyczny na dwa główne sposoby; pierwszy z nich to pomoc dla sił policyjnych, gdy nie są one same w stanie poradzić sobie z występującą sytuacją; drugi to narzędzie podczas operacji wyprzedzających albo odwetowych prowadzonych na własnym lub obcym terytorium; w tym zakresie siły zbrojne mają m.in. za zadanie: zapobiegać atakom terrorystycznym, prowadzić działania wyprzedzające, zakłócać funkcjonowanie struktur terrorystycznych, przeprowadzać operacje odwetowe, osłabiać zwolenników terrorystów, podnosić morale społeczeństwa oraz zwiększać bezpieczeństwo i wizerunek państwa⁵⁵;
- 5) dyplomacja i współpraca międzynarodowa – wśród najważniejszych wyzwań w tym zakresie należy wskazać m.in. na tworzenie oraz rozwijanie instytucji ponadnarodowych czy propagowanie i rozszerzanie współpracy międzynarodowej, w tym odpowiednich służb oraz instytucji (np. Europol);
- 6) prawodawstwo międzynarodowe i krajowe – istotne znaczenie dla zwalczania terroryzmu mają działania prawne, w tym inicjatywy realizowane przez państwa i różne podmioty międzynarodowe, jak choćby⁵⁶: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Rada Europy, Organizacja Współpracy Islamskiej, Liga Państw Arabskich, Stowarzyszenie Współpracy Azji Południowo-Wschodniej, Unia Europejska;
- 7) zwalczanie finansowania terroryzmu – istnieje kilka podstawowych wymiarów tego zjawiska:
 - zamrażanie i przejmowanie funduszy oraz blokowanie transakcji podmiotów uważanych za terrorystyczne lub związane z terroryzmem,
 - analizowanie i śledzenie transferów pieniężnych powiązanych z terroryzmem,

wanie jednostki czy grupy kontrterrorystyczne; szerzej zob. K. Jałoszyński, *Współczesny wymiar...*, *op. cit.*, s. 133.

⁵⁴ B. Bolechów, *Polityka antyterrorystyczna w świetle...*, *op. cit.*, s. 326.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Szerzej na ten temat zob. np. K. Indecki, *Prawo karne wobec terroryzmu i aktu terrorystycznego*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 1998; A. Cronin, J. Ludes (red.), *Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy*, Georgetown University Press, Washington 2004; K. Lankosz, M. Chorośnicki, P. Czubik (red.), *Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego*, Wydawnictwo STO, Bielsko Biała 2005; T. Aleksandrowicz, *Terroryzm międzynarodowy*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2015; UN Action to Counter Terrorism, www.un.org/terrorism.

- ściganie przestępstw finansowych związanych pośrednio lub bezpośrednio z terroryzmem,
- uniemożliwianie terrorystom handlu np.: bronią, narkotykami, dziełami sztuki, ropą, ludźmi itp.

* * *

Zaprezentowane zagadnienia ukazują tylko wybrane aspekty współczesnego terroryzmu. Wśród innych ważnych kwestii należy uwzględnić m.in. problem finansowania terroryzmu, jego skutków, identyfikacji rzeczywistych oraz potencjalnych sprawców, ewolucji taktyki i strategii stosowanej przez terrorystów, tzw. samotnych wilków, terrorystów-samobójców, zamachów terrorystycznych przeprowadzanych z udziałem kobiet i dzieci, związków zachodzących między zjawiskiem migracji a terroryzmem. Ich pełniejsza prezentacja wymaga jednak odrębnego i znacznie obszerniejszego opracowania. Powinno ono zostać przygotowane przez interdyscyplinarny zespół grupujący specjalistów nie tylko z zakresu bezpieczeństwa, ale także prawa, psychologii, socjologii czy ekonomii. Wśród nich muszą znaleźć się zarówno teoretycy, jak i praktycy, mający różnorodne doświadczenie w zakresie analizowania, eliminowania czy prognozowania terrorystycznego zagrożenia.